MANŽELSTVÍ Z POHLEDU FILOZOFICKÉ ANTROPOLOGIE WALTERA KASPERA

Marriage in the viewpoint of the Walter Kasper's philosophic anthropology

Petr Piler, Josef Dolista10: 1–246, 2008
ISSN 1212-4117Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, katedra filozofie a etiky
v pomáhajících profesích**Summary**

The marriage is the most universal form of human relationships. It includes personalities of both partners in all the dimensions.

Man currently searches for new forms of living together and coexistence. The marriage is ever the best form of partner relationships and the family is the best environment for upbringing of the new generation. Just these principal relationships must most frequently step aside due to a career and living standard, or are disintegrated for immaturity and for other reasons. A phenomenon of postponing the maternity is currently very frequent. The number of women, who experience their first maternity after 35 years of their lives increases. Taking of the marriage and experience in life in the marriage became to a certain extent a part of the personality and condition of the "normality".

One of reasons for the marriage crisis is a borderline between private and public spheres. The interest or contents of the family were currently taken over by the state. The families are replaced by social care institutes and lack of financial means is solved by loans and mortgages. Their behaviour is controlled by the family and marriage law.

The currently existing more individual marriage certainly brings a source of support against the increasing emptiness of the world. The dialogue occupies a special position in partner problems, which is provided by listening as well as by the possibility to express his/her standpoint. The incorporation into the legal rules of the country and into a wider circuit of the family helps to achieve an enhanced stability of the marriage and provides a protection against the existing superficial trends in opinions.

The sexuality is of course of importance in the marriage. The partner sexuality must be based on a personal relationship of the deep and maintained friendship. The human sexuality is ever active, which leads to excess sexual stimuli which should be normalized and cultivated. The partners need to find each other in something, which provides their actual ties. The product of mutual love is a child. By delivering and upbringing of children, the husband and wife also help the society, whose survival is dependent on them. This everything must be submitted by a natural human sense of the moral responsibility. Children are the strongest argument for the inseparability of the marriage. The faithfulness belongs to the basic sense of the love. The faithfulness in the marriage is the highest way of the implementation of freedom.

Key words: marriage – faithfulness – spirituality – sexuality – public – private – moral responsibility

Souhrn

Nejuniverzálnější formou lidského vztahu je manželství. Zahrnuje osobnost obou partnerů ve všech rozměrech.

Dnešní člověk hledá nové formy soužití a spoluužívání. Manželství je stále nejlepší formou partnerských vztahů a rodina nejlepším prostředím pro výchovu nové generace. Nejčastěji právě tyto základní vztahy musí první ustoupit kariéře a standardu života, či se rozpadají pro nezralost a jiné důvody. V současnosti je velice rozšířen fenomén odkládání mateřství. Roste počet žen, které proží-

vají první mateřství po 35. roku života. Uzavření sňatku a zkušenost s životem v manželství se do určité míry staly součástí osobnosti a podmínkou „normality“.

Jednou z příčin krize manželství je předěl mezi soukromou a veřejnou sférou. Zájem či starost rodiny dnes převzal stát. Rodinu nahrazují ústavy sociální péče a finanční nedostatek řeší půjčky nebo hypotéky. Jejich chování upravuje rodinné a manželské právo.

Dnešní osobnější manželství jistě přináší zdroj opory proti vzrůstající prázdnotě světa. Zvláštní místo v partnerské problematice má rozhovor, který se uskutečňuje nasloucháním i možností říct svůj názor. Zasazení do právního řádu státu, do širšího okruhu rodiny pomáhá k větší stabilitě manželství a poskytuje ochranu povrchním názorovým trendům doby.

Významné postavení má v manželství bezpochyby sexualita. Partnerská sexualita musí vycházet z osobního vztahu hlubokého a oživovaného přátelství. Lidský sexuální pud je stále aktivní, což vede k nadbytku sexuálních podnětů, které je nutno normalizovat a kultivovat. Partneri se potřebují v něčem, co je opravdu spojuje, nalézt. Plodem vzájemné lásky je dítě. Plozením a výchovou dětí pomáhají manželé také společnosti, která je ve svém přežití na nich závislá. To vše musí být podřízeno přirozenému lidskému smyslu pro morální odpovědnost. Děti jsou nejsilnějším argumentem pro nerozlučitelnost manželství. Věrnost v lásce patří k jejímu základnímu smyslu. Svazek věrnosti v manželství je nejvyšší způsob realizace svobody.

Klíčová slova: manželství – věrnost – spiritualita – sexualita – veřejné – soukromé – morální odpovědnost

ÚVOD

Zřejmě žádná jiná oblast nepřispívá ke štěstí a životnímu naplnění člověka tak jako oblast lásky mezi mužem a ženou, která získává zvláštní hloubku v manželství a rodině. Na tomto poli se změny ve společnosti i v sebepojetí projevují nejvíce a právě tyto vztahy jsou často postiženy krizí.

Dnešní člověk hledá nové formy soužití a spoluužívání. Manželství je však stále nejlepší formou partnerských vztahů a rodina nejlepším prostředím pro výchovu nové generace. Bohužel nejčastěji právě tyto základní vztahy musí první ustoupit kariéře a standardu života, nebo se rozpadají pro nezralost a jiné důvody (Sokol, 2002).

Přesto můžeme říci, že je ještě dost vydařených manželství a rodin, u kterých nalézáme silný smysl života a prožitek štěstí. Naším trvalým úsilím musí být hledání správných předpokladů a cest k těmto vrcholům.

Velkým dobrem je jakékoli úsilí vedoucí k porozumění v dané problematice. Je třeba brát vážně výsledky všech věd, které se k tématu vyjadřují. Ať je to medicína, psychologie, sociologie, etnologie, ale i teologie a filozofická antropologie, protože všechny tyto disciplíny se snaží o ozdravení manželství a rodiny (Dolista, 1994).

Stále více dnes člověk pocituje potřebu spirituality. Spiritualitou je myšleno vše, co po-

slouží k ozdravení ducha manželské dvojice či rodiny. Téma spirituality je dobré více otvírat a diskutovat. Nese to pak v sobě úžasnou schopnost růstu a zrání. Manželská spiritualita vede k partnerským postojům, které nejsou přítomny v počátku manželství, ale přicházejí postupem času a zrání. Také sám čas vztahy, hodnotení, žebříček hodnot manželů, vzájemné postoje prohlubuje, nebo změňuje (Dolista, 1994).

Pojem a výchozí platforma chápání manželství

Pojem manželství je potřeba dobře definovat, protože se jej přímo účastní většina populace. Jedná se buď o partnery, nebo na tomto úzkém vztahu participují i jejich děti, a tak se z manželství stává rodina. Podle platných českých zákonů: „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí. Muž a žena, kteří spolu chtějí uzavřít manželství, mají předem poznat své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav, aby mohli založit manželství, které splní svůj účel.“ (Zákon č. 210/1998 Sb.)

Manželský život je žádoucí více než svobodný stav nebo osamělý život, neboť dává člověku pocit, že není jen veřejnou osobou, tedy jedincem, který žije jen podle logiky zjištěného

zájmu a sociální konkurence. Současný individualismus sice rodinu destabilizuje, ale nedokázal ji učinit zbytečnou. Vytváření páru je pro každého z partnerů příležitostí ke společenskému uznání jeho specifické kompetence. Jde o kompetenci být (nezávisle na úrovni svých sociálních zdrojů) tak trochu „společníkem/společnicí.“

Manželství nabylo v tradiční české společnosti takového významu, že se z poměrně velké části stalo nejen základem a klíčovou podmínkou osobního štěstí, ale také podmínkou „normality“. Uzavření sňatku a zkušenost s životem v manželství se tak do určité míry staly součástí osobnosti (Simota, 2005).

Je podstata manželství jako takového vůbec v nějakém smyslu stálá? Takové uvažování není nijak cizí klasickému učení o přirozeném zákonu Tomáše Akvinského, s nímž se Walter Kasper konfrontoval. Tomáš tvrdí, že vzhledem k manželství je lidská přirozenost proměnlivá, a to mu dovoluje bez problému přijímat množství konkrétních forem, jež mělo manželství v různých fázích historie.

Úkolem křesťanského zjevení je pomáhat lidem, kteří jsou náchylní k chybám a oslabeni hříchem, aby mohli pochopit význam lidské sexuality na hlubší úrovni a uvádět je do praxe. Tomášovi se podařilo shrnout klasický křesťanský pohled. Vrací se nejprve k Augustinově nauce o třech dobrech či hodnotách manželství: potomstvu, vzájemné lásce a věrnosti a vyzvedá jejich význam – pralidskou důstojnost manželství. Tomáš věřil, že čistě smyslová láska má tendence oddělovat se od celkového směřování lidského života, stávat se hodnotou o sobě, a tak ohrožovat důstojnost lidské osoby. Sexualita totiž musí být integrována do vzájemné lásky a věrnosti. Partner či partnerka nemůže být jen sexuální objekt. Sexualita však nesmí být také podceňována či znevažována (Kasper, 1981).

Soukromé, nebo veřejné

S jistotou můžeme tvrdit, že lidské vztahy procházejí obecně obdobím krize. Jsou to jak vztahy mezi nejbližšími v okruhu jedné rodiny (sourozenecké, partnerské, generační), tak i vztahy pracovní, sousedské a další.

V oblasti manželských a partnerských vztahů je to ještě obtížnější, protože mají prokazovat největší trvalost. Sourozenci založí jinou rodinu, sousedé se mohou odstěhovat. Partnersví je však vztahem, který kvůli partnerům

i dětem má trvat a nakonec má pomoci i ve stáří. Věrnost je trvalým ideálem nejen pro křesťansky založené jedince.

Jednou z příčin krize je předěl mezi soukromou a veřejnou sférou. V minulosti nebylo manželství jen soukromým a osobním společenstvím existujícím v rámci úzkého rodinného kruhu založeného na partnerství, bylo také ekonomickým a výrobním společenstvím v rámci velkorodiny (Kasper, 1981).

Zájem či starost rodiny dnes převzal stát. Rodinu nahrazují ústavy sociální péče a finanční nedostatek řeší půjčky nebo hypotéky. Jejich chování upravuje rodinné a manželské právo. Na jedné straně je partnerský vztah, který se cítí nezávislý na čemkoli a na komkoli, nemá odpovědnost vůči bývalé rodině ani vůči státu, a na druhé straně je stát, který často musí s nemalým úsilím řešit krachy partnerů a jejich důsledky na partnerech samotných, ale i na jejich dětech.

Dnešní osobnější manželství jistě přináší zdroj opory proti vzrůstající prázdnotě světa. Manželství a život v rodině jsou nezbytnou antropologickou protiváhou rostoucí racionalizace a částečné brutalizace veřejného života. Lidé se v anonymním světě cítí osamělí a manželství je pro ně útočištěm při hledání bezpečí. To je jeden z důvodů, proč manželství stále prokazuje obdivuhodnou stabilitu i přes pochybnosti a hrozby, které proti němu byly vzneseny (Kasper, 1981).

Manželství se čím dál více stává soukromou záležitostí a manželé se už necítí zavázání či necítí odpovědnost vůči státu. Toto „soukromí“ s sebou přináší ztrátu vážnosti a závažnosti manželství. Již od dob romantismu se lidské chápání svobody a manželství stále více individualizuje a stává soukromou záležitostí, což vede k hlubší kritice manželství jako instituce (Kasper, 1981).

Praxe ukazuje, že privatizace manželství nevede k větší personalizaci. Často je naopak zvětčuje a odosobňuje. Dnešní manželství jakoby se neumělo bránit civilizačním trendům výkonnosti, spotřebě a produkci.

Manželství v sobě obsahuje rovinu institucionální a objektivní, veřejně vyjádřenou slibem. Ten lze chápat jako akt vůle, při němž každá strana dává a přijímá výlučné právo na své tělo ve vztahu k aktu, který vede k plození potomků. Zasazení do právního řádu státu, do širšího okruhu rodiny (prarodiče a podobně) pomáhá

k větší stabilitě manželství a poskytuje ochranu někdy povrchním názorovým trendům doby.

Asi je stále těžší nalézt vztah mezi osobními a institucionálními prvky v manželství. Obojí je však pro trvání manželství důležité. Manželství je potřeba stále vidět z hlediska sociálního, osobního a svátostného (Kasper, 1981).

LIDSKÉ HODNOTY MANŽELSTVÍ

1. Osobní láska

Člověk potřebuje ke svému životu rovný vztah. Lidské bytosti mají svoji důstojnost sami v sobě z toho důvodu, že existují. Mohou dojít naplnění jen tehdy, jsou-li přijímány jako osoby. Lidské naplnění může proto existovat pouze v osobní lásce, tzn. v lásce, která říká: chci, abys byl, je dobré, že jsi. Tato láska říká „ano“ druhému člověku, takovému, jaký je. Základní vlastností dialektiky lásky je spojení dvou nejintimnějších osob a zároveň osvobození k nezávislé osobní existenci (Kasper, 1981). Člověk se stává osobou ve vztahu k druhému člověku. Je nutné nabídnout základní tezi, kterou je potřeba trvale usilovat o prohlubování vzájemných vztahů. Velkým nebezpečím je nezájem o partnera. Proto je nutná tvorba nové personalistické filozofie pro manžele, kteří budou v trvalém dialogu usilovat o realizaci sebe sama tím, že pomohou realizovat život druhého. Pokušení vzájemného odcizení je vždy velké. Všechny kulturní a výchovné prostředky mají proto napomáhat k prohlubování manželské jednoty (Dolista, 1994). Osoba, která se cítí přijímána, má větší odvahu se darovat. Tento základní pohyb přijímání a darování v lásce pomáhá osobnímu rozvoji a růstu osoby. Toto manželství je výchozím bodem a místem, kam se osoba zpět zase vrací. Lidé existují tělesně i ve vztahu ke světu (Kasper, 1981).

Osobní vztah musí vycházet z hlubokého a oživovaného přátelství. Pro oblast partnerské sexuality je to zvláště významné. Partnerská sexualita může být totiž plně uskutečňována jen do té míry, do jaké je součástí osobních vztahů. Jestliže tyto svazky chybí, musí vyústit v dezintegraci a ztrátu důstojnosti lidské osoby. Nejuniverzálnější formou lidského vztahu je manželství. Zahrnuje celé osobnosti obou partnerů ve všech rozměrech. Sexualita má v manželství významné postavení, protože jen v něm existuje v rámci univerzálního lidského

společenství, které zahrnuje celý život a osud obou partnerů (Kasper, 1981).

Zvláštní místo v partnerské problematice má rozhovor, který se uskutečňuje nasloucháním i vyjadřováním svých názorů. Tato doba objevuje smysl pro dialog a učí se ho realizovat. Doba příkazů, zákazů a nařízení skončila. Dialogická forma života je pro život v manželství podstatná. Výchova k dialogu je výzvou jak pro budoucí manžele, tak i pro již existující manželství (Dolista, 1994).

Pro manželství zřejmě nestačí jen touha po intimitě, ale také určité předpoklady – minimální fyzického zdraví, určité společenské a ekonomické podmínky.

2. Plodná láska

Spojení manželské lásky a plodnosti bylo v minulosti často odůvodňováno jen biologicky. To se ukázalo jako nedostatečné, protože lidská sexualita, na rozdíl od sexuality zvířat, má jisté odlišné rysy, které ukazují, že její funkce není omezena jen na pouhé zachování rodu. U člověka neexistuje na roční období vázaný rytmus sexuálních impulzů (období říje či páření). Lidský sexuální pud je aktivní stále, což vede k nadbytku sexuálních podnětů, které je nutno normalizovat a kultivovat (Kasper, 1981). Lidskou sexualitu tedy nesmíme omezovat jen na sexuální styk a zachování rodu. Nikdy nesmí dojít také k potlačení sexuality, ale její sublimaci. Lidská kultura je do značné míry založena na sexuální zdrženlivosti a sublimace sexuálního pudu přispěla k pokroku civilizace (Kasper, 1981). Místem, kde se má v plné míře sexualita rozvinout, je manželství a oba partneři ji mohou prožít jako velké štěstí.

V manželství se partneři snadněji vzájemně otevírají a roste touha po dětech. Pokud je pro lásku přirozené rozdávat se, je v ní nemožné zůstat sám. Směřuje tudíž k realizaci, objektivizaci a vtělení ve společné třetí osobě. Láska má hodnotu a smysl sama o sobě. Pokud se však úmyslně a sobecky uzavírá do sebe, stává se perverzí namířenou proti sobě samému a vědomě, z čistě egoistických důvodů, vylučuje plodnost. Postupně tak láska ztrácí kontakt se svou ústřední vlastností i realitou (Kasper, 1981).

Partneři se potřebují nalézt v něčem, co je opravdu spojuje. Dítě jako plod vzájemné lásky není pouze vnějším a náhodným příspěvkem ke

vzájemné lásce obou manželů, ale je její realizací a naplněním (Kasper, 1981). Rozlišujeme sice dva cíle manželského soužití: plození potomků a povzbuzení vzájemné lásky, ale ve skutečnosti tvoří jediný celek. I v případě, kdy přímým účelem tělesného spojení není zplodit potomka, ale prohloubit a obohatit svůj vlastní prožitek vzájemné lásky, plyne z tohoto spojení nepřímý užitek pro potomky, kteří už v rodině jsou (*bonum prolis*) (Kasper, 1981). Partnerství nemá být sobectví ve dvou, ale otevíráním se velké skutečnosti „nás“. V současnosti je velice rozšířen fenomén odkládání mateřství. Roste počet žen, které prožívají první mateřství po 35. roku života. Ženy odkládající své mateřství mají většinou vyšší vzdělání, žijí a pracují ve městě a budují nejdříve svoji profesní pozici, kariéru (Sobotková, 2001).

Plozením a výchovou dětí pomáhají manželé také společnosti, která je ve svém přežití na nich závislá. Jedná se o autentický proces rozmnožování, výchovy, skrze nějž se přenáší lidská kultura a posunuje historie (Kasper, 1981). Existuje vnitřní spojitost mezi lidskou plodností a kulturním posláním člověka. Plodnost manželství není založena jen na lidské biologické přirozenosti, ale také na dějinném, kulturním a společenském poslání lidstva. Je to záležitost veřejná a v nejširším slova smyslu politická (Kasper, 1981).

To vše musí být podřízeno přirozenému lidskému smyslu pro morální odpovědnost. Kasper hovoří o čtyřech kritériích morálního rozhodování:

- Musíme respektovat důstojnost manželského partnera a cítit odpovědnost za pokračování a prohlubování vzájemné lásky.
- Musíme mít na zřeteli odpovědnost za děti, které už v rodině žijí nebo se teprve narodí.
- Musíme cítit odpovědnost také za budoucnost společnosti a lidstva jako celku.
- Musíme respektovat vnitřní význam lidské přirozenosti tak, jak byla stvořena Bohem a dána lidem, nikoli k neomezenému vykořisťování a manipulaci, ale k tomu, aby mohla naplňovat svá kulturní a společenská poslání. Bylo by vrcholně cynické usilovat o svobodu, která se vymyká všem přirozeným vazbám.

Popsaná kritéria vytvářejí model založený na lidské zkušenosti, normálním chování

a mravech společnosti nezávisle na období, v němž se nachází. Měla by lidi inspirovat k manželskému a rodinnému životu v duchu odpovědnosti, lidskosti a křesťanských hodnot. V současnosti je potřeba posilovat mravní jednání. „Ty“ se stává úkolem „já“. Tento úkol vede k otázce: Kdo jsem vlastně já? Každý manželský partner, aby zvládl úkol manželství, se stává malým filozofem (Dolista, 1994). Jeden druhého může a má v manželství pozvedat a pomáhat mu k vlastní kultivovanosti.

3. Věrnost v lásce

Nejsilnějším argumentem pro nerozlučitelnost manželství jsou děti. Věrnost patří k základnímu smyslu lásky. Věrný člověk nemusí začínat stále znovu. Ve věrnosti plně realizuje svoji svobodu. Pouze tehdy, když existují opravdu nezvratná rozhodnutí, se stává život skutečně riskantním a dobrodružným. Opravdová svoboda je realizována skrze věrnost (Kasper, 1981).

Nietzsche nazval člověka zvířetem, které umí slibovat. Slib má tendenci být definitivní. Věrnost manželského svazku není břemeno, které by partnera zbavovalo svobody. Naopak je to nejvyšší způsob realizace svobody. Manželský svazek uzavřený ve svobodě oba partnery nově osvobozuje, hlavně od náladovosti a chvilkové vrtkavosti. V tomto smyslu je věrnost vítězstvím nad časem (Kasper, 1981). Až věrnost svazuje oba partnery na té nejhlubší možné antropologické úrovni. Svobodně daný slib věrnosti je navždy zapsán v životě obou lidí. Je to intersubjektivní ontologická intence a rozhodnutí učiněné ze svobodné vůle, skrze které muž a žena dosahují svého konečného stavu skrze svazek jednoty (Kasper, 1981).

Všeobecné morální hodnoty pro manželské soužití je nutné nejen poznávat, ale také je realizovat. Mezi tyto základní hodnoty patří např. odpuštění a věrnost. Je významné vést boj i proti jemným odstínům nevěrnosti, agresivity; pozitivně vyjádřeno: je dobré dělat to, co je žádoucí u druhého partnera, z čeho má radost a potěšení. Tento přístup k manželskému životu vyžaduje fantazii, která se realizuje v mnoha formách a přináší mezi manžele osvěžení (Dolista, 1994).

V manželské věrnosti jakoby manželé přesahovali to lidské a dosahovali až Boha. Protože jsou definitivně a navždy Bohem přijímáni, mohou takto přijímat i jeden druhého v manželství.

Věrnost v manželství je proto oblastí, v které lze prožívat transcendentno (Kasper, 1981).

LITERATURA

DOLISTA, J.: *Naděje vložená do manželství*. 1. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. 222 s.

KASPER, W.: *Teologie křesťanského manželství*. 1. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. 91 s.

SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. 173 s.

SIMOTA, D.: Rodina, manželství a kohabitace. *Internetový politologický časopis E-POLIS* [online]. 7/2005 [cit. 2008-04-08]. Dostupné z: <http://www.e-polis.cz/sociologie/106-rodina-manzelstvi-a-kohabitace.html#top>.

SOKOL, J.: *Filozofická antropologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. 224 s.

Zákon č. 210/1998 Sb., o rodině. [online], [cit. 2008-04-08]. Dostupné z: <http://www.zakonycr.cz/seznamy/094-1963-Sb-zakon-o-rodine.html>.

Petr Píler a Josef Dolista
piler@centrum.cz